

Turisme al món rural

Una mirada des de la Sobirania Alimentària

El turisme: un fenomen global en ràpid creixement...

- ★ Entre 1950 i 2011, les arribades anuals de turistes internacionals a tot el món van augmentar de 25 a 980 milions.
- ★ Entre 1999 i 2012, el nombre de turistes a Catalunya el mes d'agost va passar d'1.307.000 a 2.131.000.

...que genera beneficis per a alguns...

- ★ Sabies que els ingressos generats en 2011 a tot el món pel turisme internacional es calculen en 919.000 milions de dòlars?
En 1990 eren "només" de 269.000 milions.
- ★ Sabies que les empreses hoteleres de l'Estat Espanyol van ingressar 43.521 milions d'euros en 2012?
En 1997 havien percebut una mica més de la meitat: 23.668 milions

... i dèficit per a molts altres

- ★ Sabies que un informe de la Generalitat identifica el turisme com la principal causa externa de la inflació a Catalunya?
El turisme pressiona sobre el preu de productes i serveis, encarint el cost de vida de la població
- ★ Sabies que el combustible per al transport aeri en viatges internacionals està exempt d'impostos des de 1949?
És un subsidi encobert que assumeix tota la població en benefici d'un sector minoritari, ja que només un 5% de la població mundial viatja en avió.

Però, com afecta el desenvolupament turístic al món rural i camperol?

Amb el suport de

Aquesta exposició ha estat realitzada amb el suport de la Diputació de Barcelona i de l'Ajuntament de Sant Cugat del Vallès. El seu contingut és responsabilitat de les organitzacions que l'editen i no reflecteix necessàriament l'opinió d'aquelles institucions públiques.

El turisme contra la sobirania alimentària

1 Pèrdua de recursos agraris i pesquers

El desenvolupament turístic en espais rurals pot implicar una disminució de l'economia agrària i pescadora, fins i tot fer-la desaparèixer.

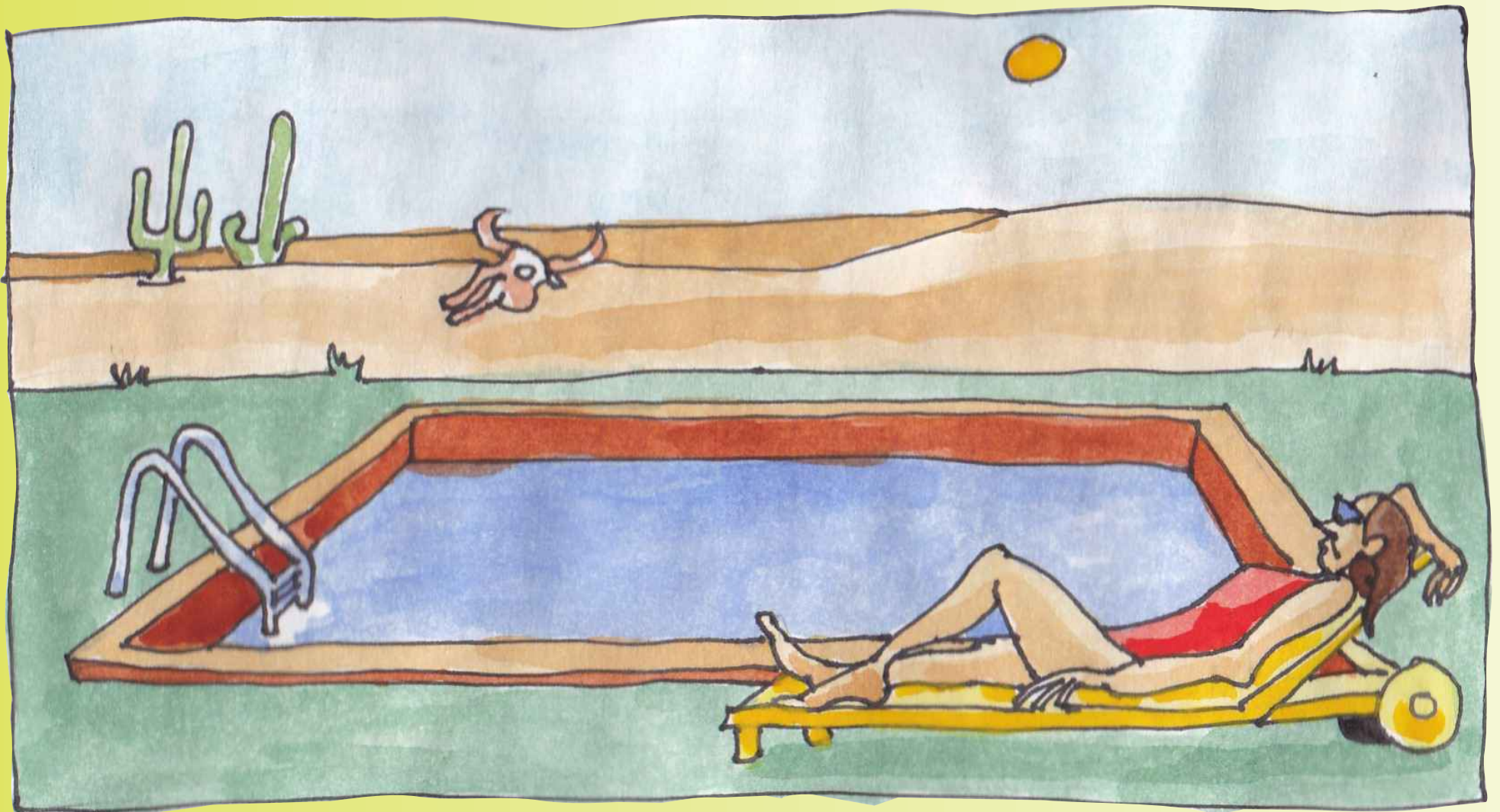
En part això s'explica perquè el territori perd capacitat productiva...

a) per transferència dels recursos agraris i pesquers

Acapulco (Mèxic)

Acapulo va incrementar ràpidament els seus requeriments d'aigua en convertir-se en un pol turístic. Per això es van perforar pous al voltant del riu La Sabana. Això va generar un estrès hídric sobre la conca

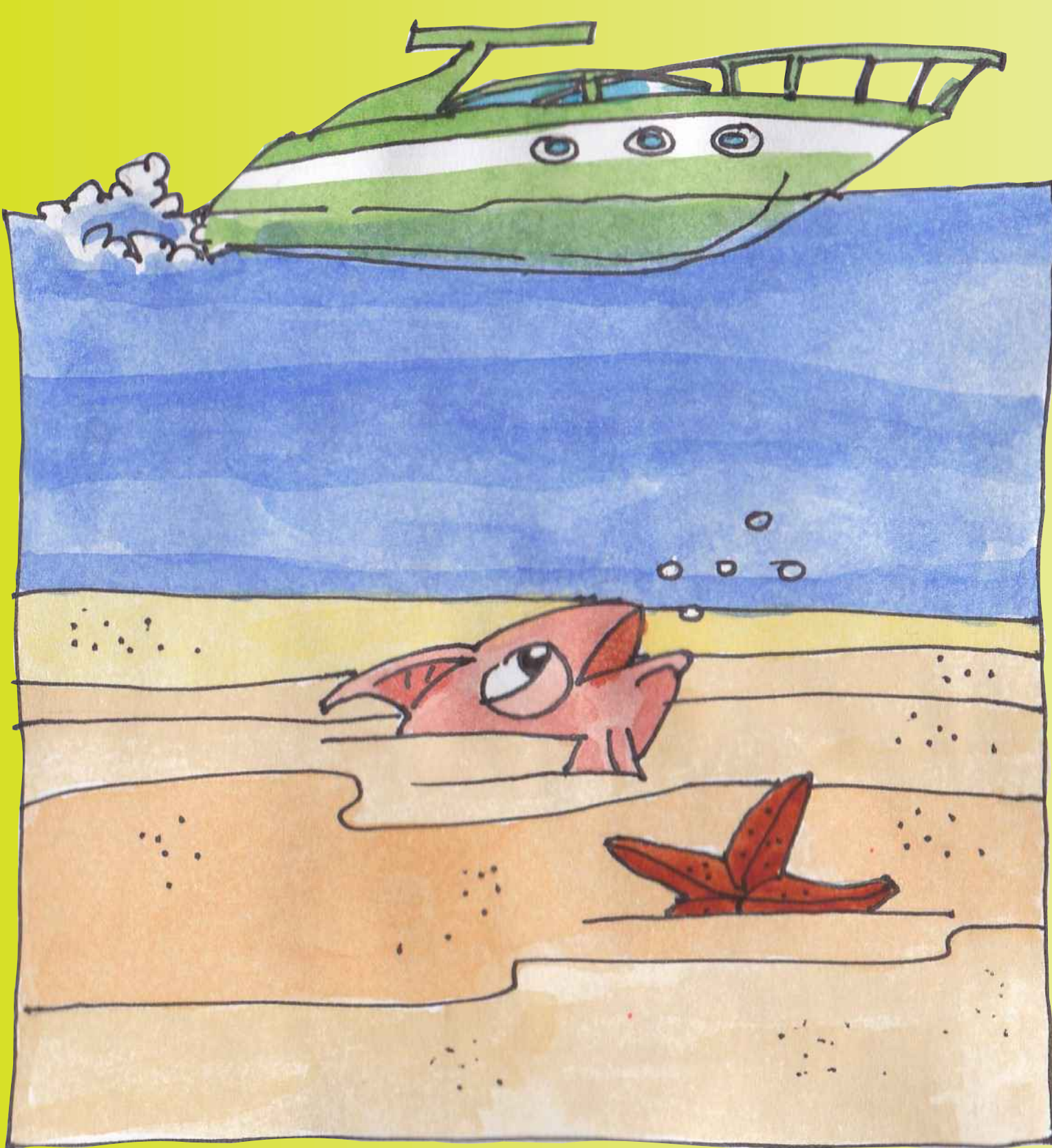
que va menyscabar la producció agrícola de més de 2.000 has. Va ser l'inici d'un conflicte entre govern i camperols ejidataris.

b) per degradació dels recursos agraris i pesquers

Catalunya

Una de les causes de la crisi de la pesca artesanal són les regeneracions de platges amb sorra del fons: aquesta activitat, destinada a mantenir l'atractiu turístic de la costa, remou les postes dels peixos i posa en risc la seva reproducció. La degradació de les platges s'ha degut a la multiplicació de ports turístics que han fet malbé el procés natural de reposició de les sorres.

"El port esportiu (de Massó) és una obra perjudicial per a la pesca del marisc, activitat de la qual viuen milers de famílies a la Ria de Vigo. (...) No es tracta d'anar contra ningú, sinó de defensar aquests llocs de treball" (Evaristo Fernández, patró major de Cangas. 2010)

El turisme contra la sobirania alimentària

2 Migració rural i descamperolització

Els pols turístics requereixen mà d'obra no qualificada. La temptació d'abandonar el camp davant la perspectiva d'ingressos monetaris afavoreix la migració rural.

Però quan un camperol abandona l'activitat agrària per entrar en el sector turístic passa de ser un treballador especialitzat a mà d'obra no qualificada (obrer de la construcció, cambrer d'hotel, etc.). I deixa de controlar els mitjans de producció.

Això el fa vulnerable. El camperol descamperolitzat queda a la mercè de factors que no pot dominar: fi de la construcció del pol turístic, crisi per competència de noves destinacions, demanda de mà d'obra qualificada per part del consumidor, etc.

Cancún (Mèxic)

El desenvolupament de Cancún va atreure milers de migrants de zones rurals amb l'esperança de treballar en el sector turístic o la construcció. Molts mai van trobar feina, la van perdre en determinat moment, o treballen intermitentment. La majoria es va establir en assentaments espontanis sense serveis i on prosperen les malalties infeccioses i la delinqüència.

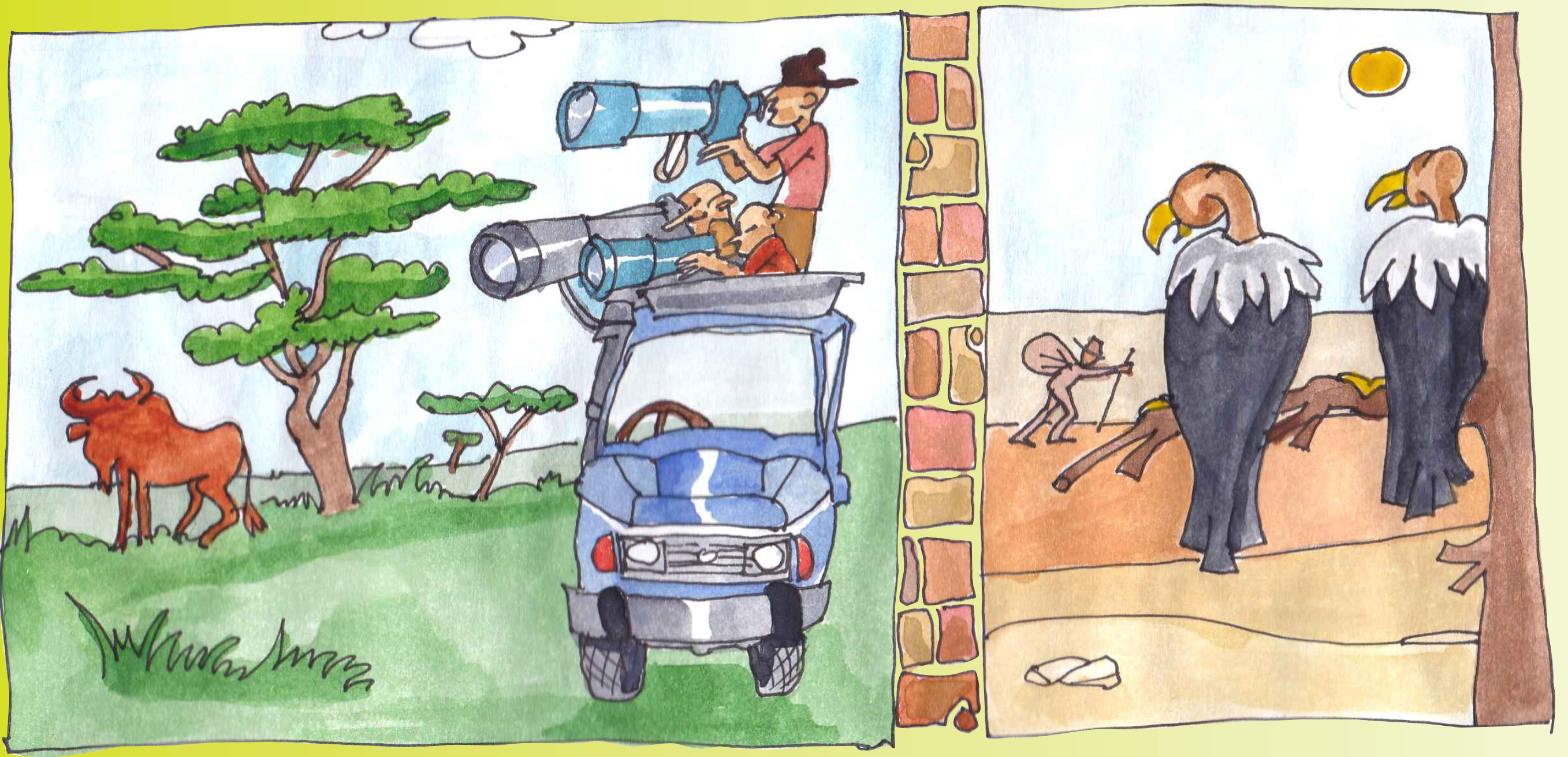
"El que sento és que els drets dels treballadors (del turisme) probablement són pitjors tractats que en altres sectors a causa de la naturalesa del sector i les demandes del consumidor" (C. Michael Hall, acadèmic especialitzat en turisme. 2011)

El turisme contra la sobirania alimentària

3 Transformació de territoris en àrees protegides

La creació de parcs naturals amb una concepció conservacionista occidental menyscaba els drets de la població local: se l'obliga a reduir les activitats tradicionals, posant en risc el seu *modus vivendi*.

Es dona la paradoxa que un model de producció que ha mantingut viu un espai natural és exclòs per, suposadament, garantir la seva protecció i conservació.

Vall de Kidepo (Uganda)

Quan es va crear la Reserva del Kidepo, a la població Ik se li va prohibir continuar les seves pràctiques productives tradicionals. Se suposava que malmetien l'ecosistema i dificultaven el desenvolupament d'activitats turístiques previstes. Els Ik van acabar confinats en zones marginals, dedicats a una agricultura de subsistència precària per tractar-se de terrenys molt pobres.

A la Reserva es va establir l'Apoka Safari Lodge, un allotjament de luxe que obté les millors qualificacions de la web TripAdvisor.

"Ens van treure dels territoris i ens van llevar el que era nostre (...) Van convertir el nostre territori en parcs nacionals sense preguntar-nos si ho volíem així" (Mateo Sobode Chiquenoi, líder ayoreo. 2009)

El turisme com a vector de nous fenòmens globals que malmeten la sobirania alimentària

1 El turisme com a vector de *Land Grabbing*

Què és el *Land Grabbing*?

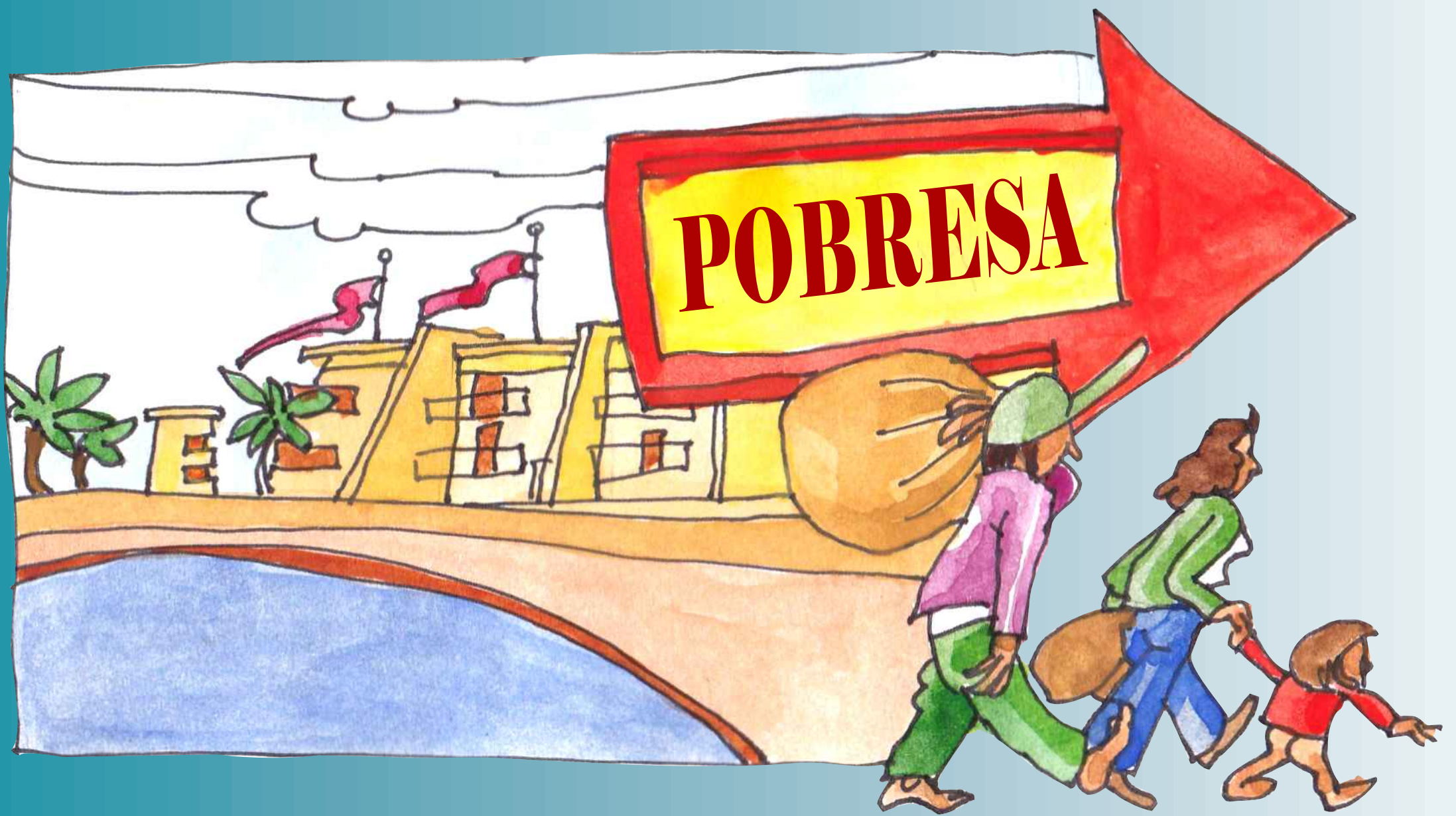
Land Grabbing o Acaparament de Terres és l'adquisició de sòl agrari a gran escala per part d'empreses, individus o governs estrangers. El *Land Grabbing* es va incrementar amb la crisi dels aliments de 2008 i el desenvolupament dels agrocombustibles. La terra, des de llavors, es veu com una mercaderia en la qual invertir grans capitals.

Com afecta les societats camperoles?

El fenomen desplaça centenars de milers de camperols a tot el món, afavorit perquè molts no tenen formalitzada la propietat de la terra o són arrendataris.

Com participa el turisme en el *Land Grabbing*?

Amb l'adquisició de terres agrícoles per a la construcció d'infraestructures turístiques: complexos hotelers, segones residències, camps de golf, aeroports, carreteres, etc.

Chubut (Patagònia, Argentina)

Marcelo Tinelli, magnat de la televisió argentina, va adquirir 2.500 has de terres fiscals en zona maputxe on va edificar un refugi d'alt standing. Va tancar la llacuna Trafipán, que a més de valor religiós, era una zona d'apilament de llenya i de pastura per a la població nativa. Després va plantejar desallotjar famílies maputxe per a la construcció d'un centre d'esquí. Aquestes terres eren propietat ancestral del poble maputxe, encara que no estaven legalment formalitzades.

"L'acaparament de terres s'ha convertit en un fenomen comú en les àrees d'interès per al sector turístic, provocant el desplaçament físic i econòmic de la població local" (Christina Kamp, activista. 2012)

El turisme com a vector de nous fenòmens globals que malmeten la sobirania alimentària

2 El transport aeri com a vector del Mercat de Carboni

Què és el Mercat de Carboni?

Establert un límit de gasos d'efecte hivernacle que poden ser emesos, es requereix a les indústries reduir les emissions o adquirir drets d'emissió. Aquests drets es poden obtenir a través de projectes que, suposadament, eliminen CO₂.

Un dels més coneguts és el programa REDD (Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation) de les Nacions Unides. El seu objectiu és compensar les emissions a través de la recuperació de boscos i la reforestació, ja que els arbres absorbeixen CO₂.

Com afecta les societats camperoles?

Terres camperoles són alienades per implementar projectes de reforestació que generen drets d'emissions de gasos. Aquests drets es venen després als mercats financers.

Com participa el transport aeri als mercats de carboni?

El transport aeri emet gasos d'efecte hivernacle. Les companyies aèries veuen en el mercat de carboni una bona estratègia per compensar aquesta emissió sense haver de reduir la seva activitat.

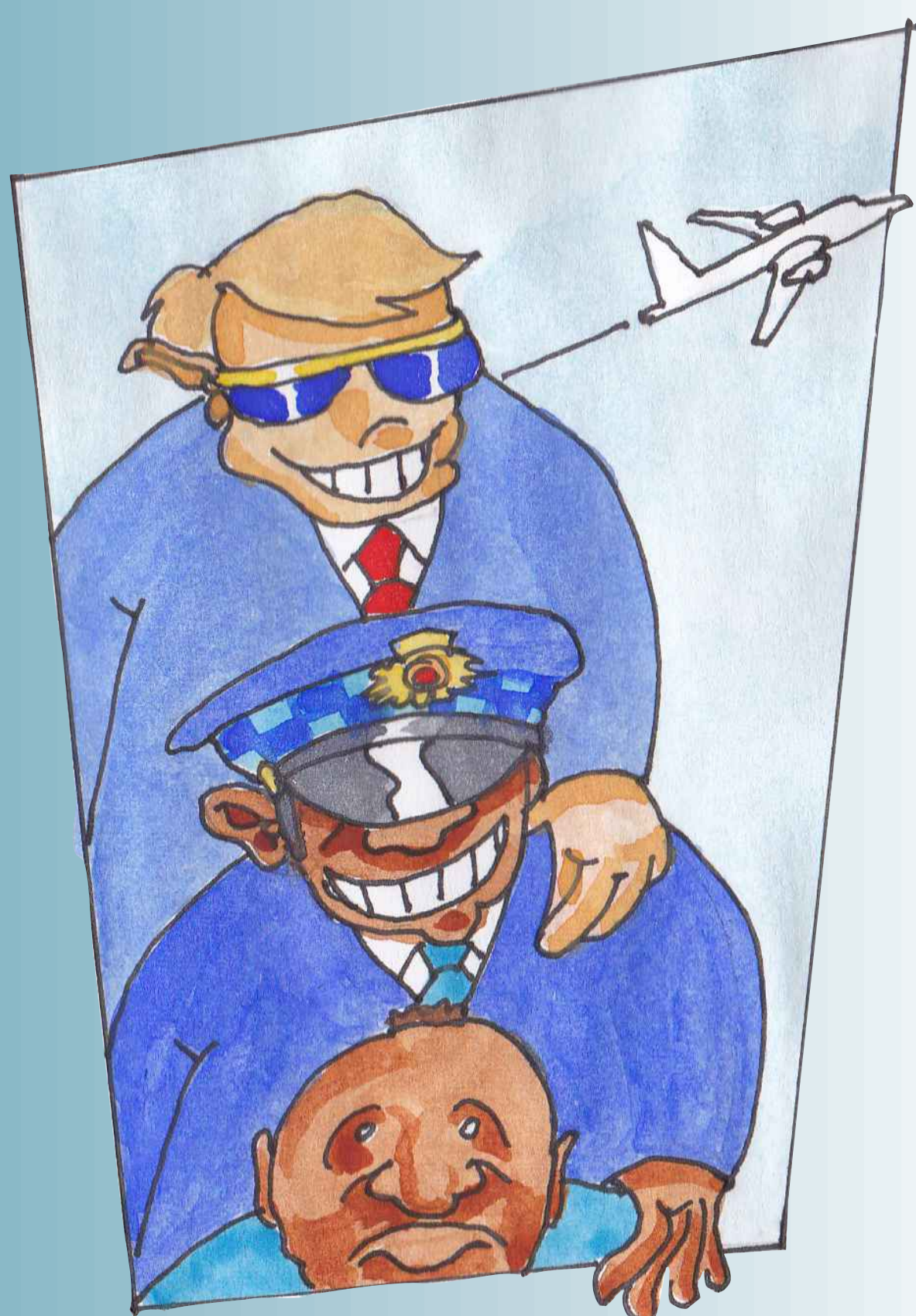

Madagascar

A Madagascar, els projectes REDD s'han convertit en una important font d'ingressos, i el govern té molt interès a controlar-los.

Per això es nega a titular els drets de propietat comunitària de les terres i boscos de la població indígena local, i a reconèixer com a indígenes a molts grups ètnics per impedir possibles reclamacions territorials.

Continental Airlines i United Airlines inverteixen en projectes REDD a Madagascar.

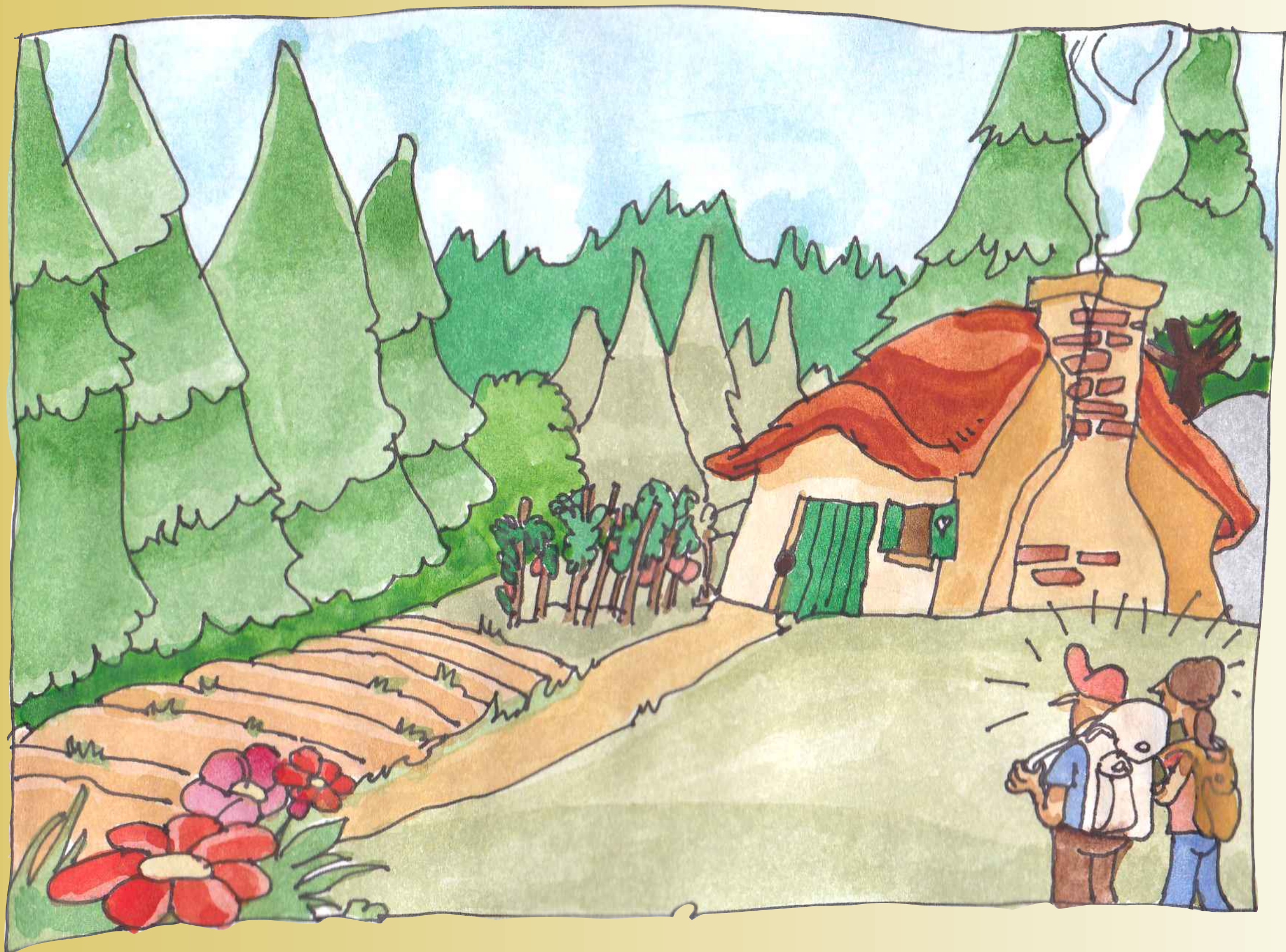
"Els mercats de carboni (...) són una falsa solució que el sistema proporciona perquè les transnacionals controlin la terra, l'aigua i les llavors" (Alberto Gómez, dirigent camperol de la UNORCA. 2010)

Què és el Turisme Rural Comunitari?

És un tipus de turisme de petit format, establert en zones rurals i en el qual la població local exerceix un paper significatiu en el seu control i gestió a través de les seves estructures organitzatives.

Com afavoreix les societats camperoles?

El Turisme Comunitari no vol substituir les activitats tradicionals, sinó complementar l'economia camperola. Fins i tot pot generar ingressos que s'utilitzin per potenciar l'agricultura, l'artesanía o la petita agro-indústria, així com per defensar els drets camperols sobre els seus territoris.

Declaracions indígenes i camperoles sobre el Turisme Rural Comunitari

Organitzacions indígenes i camperoles d'Amèrica Llatina van ratificar la "Declaració d'Otavallo de Turisme Comunitari, sostenible, competitiu i amb identitat" (2001) i la "Declaració de San José sobre turisme rural i comunitari" (2003).

Amb aquestes declaracions van expressar el desig que el turisme porti millores a les seves condicions de vida. Això passa, entre altres coses, per una justa distribució dels seus beneficis. Les declaracions reclamen que la comunitat assumeixi el control de la planificació i operació del turisme. I reafirmen el dret a la propietat dels seus territoris enfront del desenvolupament turístic.

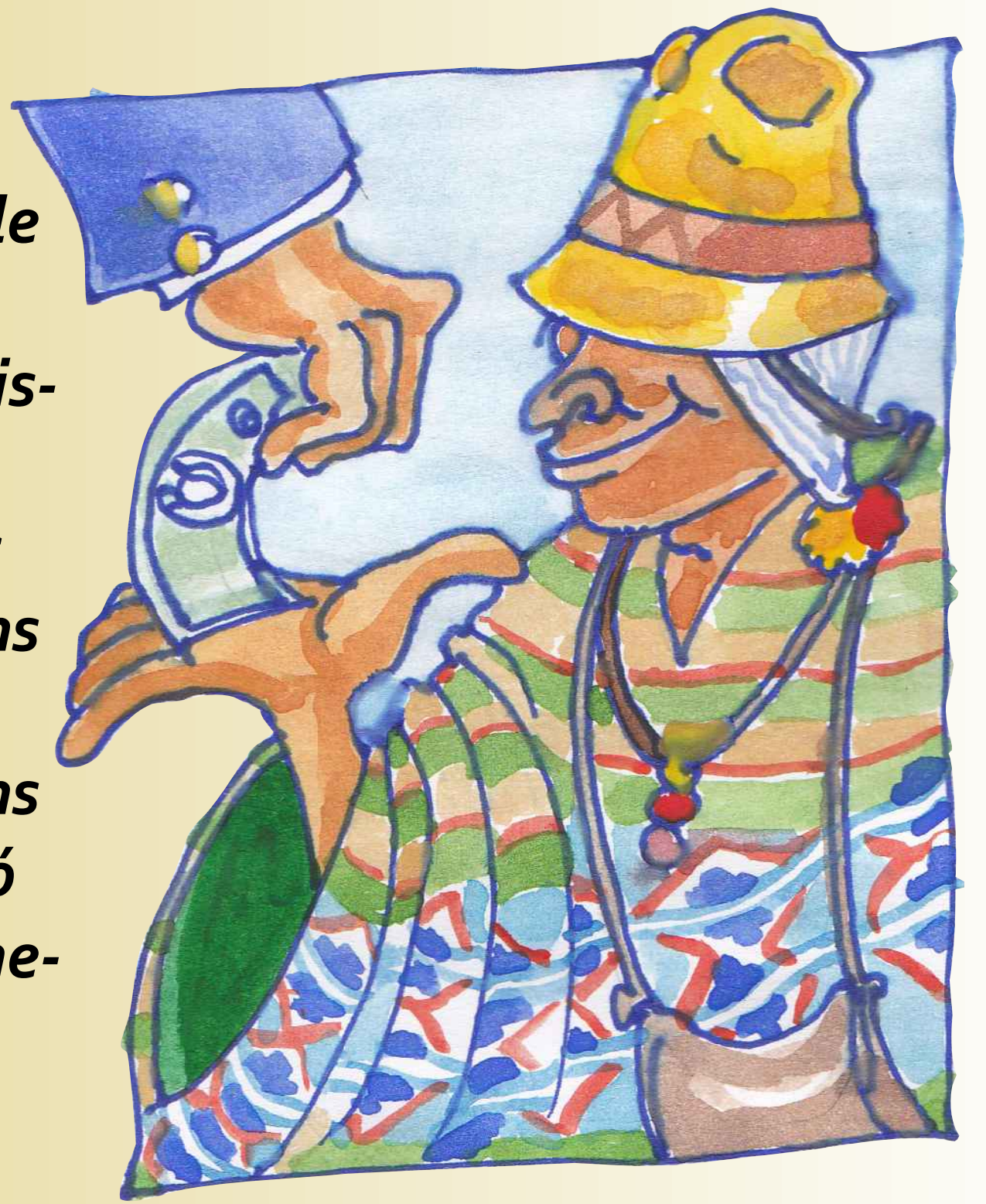
"El desenvolupament d'activitats turístiques per part de les comunitats (...) ha contribuït a una revaloració dels béns i recursos comunitaris, com la terra, el bosc o l'aigua"
(Ernest Cañada. 2010)

Una gestió comunitària complicada

El Turisme Rural Comunitari requereix establir mecanismes de regulació sobre la nova activitat. Però no són regulacions consuetudinàries (avalades per la tradició), i això limita la seva aplicació.

Illa de Taquile (Llac Titicaca, Perú)

Durant dècades Taquile va ser un exemple de turisme indígena autogestionat amb èxit, gràcies al funcionament de mecanismes comunitaris de regulació i de distribució dels beneficis. Però les coses van canviar en els '90. Trencant un consens de 20 anys, agències de viatges foranes van establir acords individuals amb alguns taquilenys. Els mecanismes de regulació comunitària van entrar en crisi, i els beneficis van acabar concentrant-se en uns pocs illencs i en les agències de viatge.

La viabilitat

Han sorgit nombroses propostes de Turisme Rural Comunitari a Amèrica Llatina, però la majoria mai han arribat a funcionar o ho fan molt rudimentàriament. S'ha sobreestimat la demanda d'aquest producte turístic?

Illa D'Amantaní (Llac Titicaca, Perú)

Amantaní, de població quítxua com la veïna Taquile, va iniciar als '70 un programa de Turisme Rural Comunitari. Però el nombre de turistes mai va assolir les expectatives previstes com per generar beneficis a tota la població. Finalment el turisme va acabar sent monopolitzat per un petit sector (aquells que posseïen llanxes per transportar els turistes) i es va convertir en el pa de paller dels conflictes a la comunitat.

"Qualsevol canvi en l'ús dels recursos (com fa el turisme) comporta un cost social, ja que la població ha d'adoptar processos que poden deixar anacrònic el coneixement local, i reemplaçar els mecanismes consuetudinaris de gestió, els sistemes de distribució del poder i les tradicions culturals per altres noves"
(Jordi Gascón. 2013)